

ОГЛУШЕЊЕ О СРПСКИ ЈЕЗИК

(о тзв. црногорском језику по утку Рајке Глушице)

Рад се заснива на анализи односа историје стандардизације српског језика и његових преименованих варијанти, међу којима се појављује и црногорски језик. Аутор овде показује на који начин се, после 30 година научних интервенција српских лингвиста, покушава да се тзв. црногорски језик у српској научној јавности покаже као жртва од стране српских „лингвонационалиста“.

Кључне ријечи: лингвистика, стандардизација, српски језик, историја језика, језичка еволуција, лингвополитика, „црногорски језик“.

1. Једно од значења глагола *о́лушии́ти се* у српском језику је *не хйеи́ти да чује, не услии́ти, не исйуни́ти (обавезу, чију жељу, молбу и сл.)* (РМС, s.v.). Чини се да ми се овај глагол сам по себи наметнуо да уђе у наслов овог осврта, када сам помислио да је некако у сродству с презименом ауторке, чијем ћу делу посветити мало пажње у овом обраћању. Наиме, ових дана сам на излогу Књижаре „Александар Белић” на Студентском тргу 5 у Београду, приметио наслов књиге *Crnogorski jezik i nacionalizam* у познатој библиотеци „XX vek”, као 243. књигу, под уредништвом Ивана Чоловића и у рецензији Ранка Бугарског. Ауторка књиге Рајка Глушица обојици се уљудно захваљује у Предговору с посебним нагласком да је „на *konačan oblik* књиге *veoma uticao dr Ranko Bugarski*” (8). Сама чињеница да се име једног политичког, а преименованог српског језика нашло на корицама књиге познате нам библиотеке, код читаоца, нарочито неупућеног, изазива знатижељу. Упућенији читаоци, којима је познат „реформаторски рад” Р. Глушице, могу се једино замислити, а и не морају, откуд познати српски лингвиста да обликује овакве садржаје. Но, то не потпада под интересе лингвистичке науке.

1.1. Р. Глушица нам у Предговору открива смернице својих истраживања под датим насловом у следећем наводу: „У Crnoj Gori je umjesto naučnog pristupa standardnom jeziku i njegoj kodifikaciji pobijedilo nacionalističko shvatanje jezika kao osnovnog identitetskog obilježja nacije i države. Zato se nije stalo na posebnom imenu i ustavom potvrđenom statusu službenog jezika, kao garantu i zaštiti od posvajanja i negiranja od većih i moćnijih nacionalizama iz okruženja, već se ušlo u konstruisanje razlika uvođenjem dijalektizama i arhaizama u standardnu jezičku normu i preuzimanje nacionalističkih mitova i poluistina za temelje nauke o crnogorskom jeziku da bi se ta različitost od drugih i dokazala” (6–7). Дакле, реч је о малом, црногорском национализму који се оглушио „о уставом потврђени статус” црногорског језика „и већем и моћнијем национализму из окружења”, тј. српском, који „посваја и негира” црногорски језик. Упростијеније речено, малолетни црногорски језик се, ето, по речима Глушице, нашао уклештен између чекића и наковња српских и црногорских националиста, па му они не дају да одрасте већ га ометају у развоју. Мора се даље признати да је немогућ приступ овој врсти расправе без умирујуће дозе ироније, јер, једноставно речено, улазимо у расправу с нелогичностима, а то су основни квалитативи научности свих поборника другачијих имена српскога језика.

1.2. У наведеном одељку читамо да су црногорски националисти „ушли у konstruisanje razlika uvođenjem dijalektizama i arhaizama u standardno jezičku normu”, само остаје нејасно где је ту ауторка ове књиге Р. Глушица, главни поборник (ре)стандардизације тзв. црногорског језика, а која се међу првима залагала, и остала доследна у принципу увођења ликова дијалекатског јотовања у монтенегрински стандард, и то још од давне 1997. године. То би било значајно оглушење о чињенице. И то као прво. Друго, занимљива је ауторкина дефиниција термина 'национализам'. „Kad je fenomen nacionalizma u pitanju – обавештава нас ауторка – u literaturi možemo pročitati da se u demokratskim društvima on izjednačava sa primitivizmom, zaostalošću, mitomanijom, bolešću, a svako prevazilaženje nacionalizma smatra se napretkom, pa čak i preduslovom duhovne civilizacije. Nacionalizam je nešto opasno, i kao takav, smatra se problemom društva. Karakteristike nacionalizma su precenjivanje vlastite nacije ili rase, mržnja i preziranje drugih, lov na nevjernike i neistomišljenike u vlastitoj grupi, fanatizam i zločin. [...] Nacionalizam se zasniva na iracionalnosti i laži” (16). Истина, ауторка се ослања на више страних аутора, преко књиге Сњежане Кордић *Језик и национализам*, и како наш народ каже „наводи воду на своју воденицу”. Кад ово кажем, мислим да се наша ауторка, као бивши сербокроатиста и садашњи монтенегриниста, опет оглушила о основни лексикографски извор који би јој омогућио да не прави купусиште од лексикографске дефиниције. *Речник српскохрватскога књижевног језика*, том 3, под одредницом *национализам* доноси основно значење: 1. *национална свесћ, родољубље,*

а под одредницом *националистѝа* значење 1. *човек са јаким националним осећањем, родољуб, ѝаѝириоѝи(а)*. Секундарно значење је *шовинизам/ шовинистѝа*. Даље, примарна значења су опримерена док су секундарна дата без примера. Зна се у лексикографској пракси шта то значи. Вероватно ово зна и наша ауторка, али јој је, без сумње, концепција књиге наметала другачији приступ, и то погрешан.

2. Пошто нас је упознала са општом дефиницијом национализма, наша ауторка сад у својим аналитичким подухватима прилази ближе теми и уводи нас у тамне вилајете језичког национализма и наводи: „У Crnoj Gori su najaktivniji i najizraženiji srpski i crnogorski jezički nacionalizam. Stoga ćemo ovdje predstaviti nacionalističke stavove i polemike oko crnogorskog jezika, na jednoj strani iz pera negatora crnogorskog jezika, srpskih lingvista nacionalista, i na drugoj, nenaučne konstrukcije o crnogorskom jeziku kao autohtonom i od drugih različitim jeziku iz pera crnogorskih nacionalista. I jedni i drugi smatraju jezik osnovnom odrednicom nacionalnog identiteta, pa prema mišljenju prvih isti jezik, srpski – dokazuje da su Crnogorci Srbi, a drugi smatraju da različiti narodi moraju imati različite jezike pa pokušavaju napraviti što više razlika između crnogorskog i srpskog, ali i drugih standardnih jezika nastalih na novoštokavštini. I kod jednih i kod drugih lični interesi, oportunistički, ali i ideološka limitiranost, prevagnuli su nad naukom, a naučni argumenti zamijenjeni su poluistinama, falsifikatima, mitovima i začinjeni nerijetko teškim uvredama i polemikama, kao i ličnim, navijačkim odnosom umjesto objektivnog” (22-23).

2.1. Управо нашој ауторки понестаје *оѝјекѝивностѝи* у доказивању сопствених хипотеза, што се одсликава из редова који следе. Етикеција носилаца српског језичког национализма обухвата све што је српско: „Nosoci srpskog jezičkog nacionalizma u Crnoj Gori su većina profesora sa Studijskog programa za srpski jezik i južnoslovenske književnosti na Filološkom fakultetu u Nikšiću i članovi Odjeljenja za srpski jezik i književnost Matice srpske – Društvo članova u Crnoj Gori, podržani od Srpske pravoslavne crkve (Mitropolije crnogorsko-primorske) i prosrpskih političkih partija i organizacija [...] Crnogorci su po nacionalnoj pripadnosti Srbi, pravoslavci su i vjernici srpske pravoslavne crkve i naravno, govore samo srpskim jezikom i tako ga oduvijek nazivaju. To su temeljni postulati srpskog nacionalizma u Crnoj Gori” (23-24). Да би оснажила своје „темељне постулате”, ауторка прелази на опримеривање својих етикеција, па то илуструје нпр. тврдњама Драгољуба Петровића да „у Crnoj Gori, makar za poslednje dvije hiljade godina drugoga naroda nije bilo osim Srba, ni drugoga jezika osim srpskoga” (24), као и Јелице Стојановић и Драре Бојовић: „Crna Gora, njeno narodno i jezičko biće, toliko su ukodirani u srpski jezik i ćirilicu kao njegovo izvorno pismo da se nikada nije, na lingvističkoj ravni, govorilo čak ni o nekoj posebnoj varijanti srpskoga jezika u Crnoj Gori” (25). Другим речима, ауторка не поседује аргументе којима

би се супротставила налетима „језичких националиста” и тако нам оставља непоткрепљене произвољности сопственог мишљења. Следи покушај да сопствене тврдње оснажи прелазећи на критику *Слова о српском језику*. *Слово* је настало у тешким временима за српски народ у целини и имало је за циљ да јавно предочи јужнословенској говорној, језичкој и културној јавности докле сежу границе српског говорног, језичког и културног простора. Са садржајем *Слова* су, међу српским лингвистима, полемисали управо они лингвисти који су „заборављени” на потпис, а било је ту и нелингвистичких разлога. Но, о томе другом приликом. Са ове дистанце се може рећи да је *Слово* испунило сврху настанка.

2.2. Преко *Слова* наша ауторка критикује „националистичке” тврдње професора Милоша Ковачевића, једног од највећих, ако не и највећег живог српског лингвисте. А те тврдње поткрепљује наводом: „Srpski jezik, dalje tvrdi Kovačević, danas egzistira pod nesrpskim imenima: hrvatskim, bosanskim i crnogorskim, što znači da jedan jezik – srpski (nekadašnji srpskohrvatski), drugi narodi nazivaju nesrpskim imenima: hrvatskim, bosanskim i crnogorskim. Smatra da je srpski policentričan jezik i da se ostvaruje kao srpski jezik i srpski jezici ili njegove varijante hrvatska, muslimanska i crnogorska [...]”. Ауторка већ у следећем пасусу исправља „погрешне” Ковачевићеве „лингвонационалистичке” ставове и каже да „ni prema lingvističkim, ni prema bilo kojim drugim kriterijumima, ne možemo poistovećivati policentrični srpskohrvatski jezik sa srpskom varijantom toga jezika i tu srpsku varijantu stavljati u hiperonimski odnos nad ostalim trima varijantama srpskohrvatskog jezika. Odlike policentričnosti ima standardni srpskohrvatski/hrvatskosrpski jezik i kao takav se određuje od nastanka teorije policentričnosti i klasifikacije jezika na monocentrične i policentrične, tj. to je standardni jezik kojim govori više naroda i više država sa prepoznatljivim standardnim varijantama, srpskom, hrvatskom, bosanskom i crnogorskom pri čemu se ni jedan od njih ne može smatrati jezikom, a druge – varijantama toga jezika” (26–27). Овај ауторкин навод на први поглед звучи учено као одговор српском „националисти” професору Ковачевићу, али до убедљивости самога навода зјапи празнина. Наиме, ауторка нам је остала дужна одговор на једноставно питање: како, кад и од чега је „склопљен” српскохрватски/хрваткосрпски језик. Није ваљда настао, како сам негде записао за тзв. црногорски, од „веље амебе”. Свако ко је и завирио у историју српскохрватског стандардног језика, зна кад су Хрвати, по сопственој изјави, „пригрлили” српски језик. Друкчије речено, пре језичког брака између Срба и Хрвата у српскохрватском језичком имену, постојао је полицентрични српски језик на простору од Книна до Скопске Црне горе и од Котора до Суботице, односно од Кулина Бана до данашњег дана. Све то може јасно доказати и просечан апсолвент на србистици, па и да није Србин и српски националиста.

3. Етикета српског националисте није заобишла ни Вука Караџића. Вук је тако морао бити прозван преко Ковачевићевог навода да је „ne samo smatrao nego i dokazao, što je i prihvatila sva učena Evropa, da su svi Srbi štokavci, ali istovremeno i da su svi štokavci Srbi, a to znači da je štokavsko narječje svojom cjelinom srpsko pa je i književni jezik koji je na osnovu tog narječja Vuk kodifikovao takođe etnički samo srpski” (26). Оповргавајући ове тврдње, наша ауторка ништи језичку теорију нације. Ову су теорију, наводи ауторка, прихватили Вук Караџић, илирци и филолози тога доба, а касније је прихваћена у Краљевини Југославији да би се на њој градила југословенска нација. Даље следи да Вук запоставља „ostala etnička obilježja, različite istorijske sudbine, narodne tradicije i njihovo svođenje na jezik kao jedini narodnosni znak [...] što ga je dovelo do zablude da su svi štokavci Srbi” (29). Вукову „заблуду” ауторка поткрепљује закључцима из политикантске књиге Славка Вукомановића *Језик, друштво, нација* из 1987. И пре скоро четврт века када се појавила, ова књига је изазвала, најблаже речено, подзорење лингвистичке јавности, тако да је ни тада нико није узимао као релевантну. Овде пак наново израћају стамене речи Радосава Бошковића да „нико није ућарио ко је Вука исправљао” – па неће ни наша ауторка са својим библиографским изворима.

4. Да би некако мозаички употпунила оквир за слику српских „лингвистичких националиста”, ауторка наставља анализу, боље рећи инат, са новинским и часописним насловима. У општој хајци на српски језик и његово ћирилично писмо, и када је у Црној Гори, где је политика преузела улогу кодификатора новог језичког младунчета под именом црногорски језик, и када је било јасно да устави и закони преузимају улогу научне компетенције, скоро сви лингвисти пореклом из Црне Горе и Херцеговине нашли су се под лупом јавности. Свако је на свој начин реаговао на позиве за научне скупове, округле столове, трибине, предавања, интервјуе. Већина се нашла пред дилемом како разумети потезе да се српски језик декретом преименује, а то до тада није било познато у историји светске лингвистике. „Čitava jedna biblioteka bi se mogla napraviti od knjiga, zbornika radova sa skupova, okruglih stolova, tematskih brojeva časopisa i pojedinačnih radova i članaka u novinama u kojima se 'naučno' dokazuje da crnogorskog jezika nema, niti može biti, ponekad primitivno vrijeđajući sve one koji drugačije misle i obavezno pozivajući se na: struku i nauku, istinu i tradiciju, književnost, pretke, vjeru, a nerijetko i samog Boga [...] Dovoljno je pročitati naslove pojedinih radova, pa da se zaključi kako autori uvredljivo i psovački a ponekad i sa mržnjom govore o crnogorskom jeziku i samoj mogućnosti (inače potpuno legitimnoj, naročito posle svih društveno-istorijskih promjena i događaja na južnoslovenskom prostoru nakon ratova, raspada Jugoslavije i naraslog srpskog **nacionalšovinizma** - истицање М. III.) da se u Crnoj Gori službeni jezik nominuje crnogorskim”. Ето, сад су српски лингвисти, по оцени наше ауторке, постали

и националшовинисти. Оно што пада у очи из датог навода је и визуелно предочено да је прилог *научно* у синтагматском споју дат под наводницима, што ће значити да у читавој тој библиотеци, коју ауторка апострофира, нема научних чињеница. Тако испада да умне главе српске лингвистике, које су својим радовима обележиле крај прошлог и почетак овог века, не познају научне чињенице и научну методологију. Ауторка прозива следеће српске ауторе, лингвонационалисте, и скреће пажњу на њихове наслове: Драгољуб Петровић, *Језик са чакћаром, Обесјамећени језик у црнојорском уставу, Аветилук без лијека*; Драго Ђушић, „*Црнојорски језик*” *вражија рабоба, О изв. црнојорском језику, Аветина линјивистика створила црнојорски језик*; Михаило Шћепановић, *О језику црнојорскоме, Црнојорски жијови и јодацкуљска јамеј*; Милош Ковачевић, *Језик и линјивистички дудуци*; Бранислав Брборић, *Поријекло, домейи и одмейи линјивистичке монјенетрисјике, Тийоизам и језикословна дукљанисјика*; Драга Бојовић, *Црнојорски језичко-ментјални инжењеринј*, и низ других.

5. Ауторка је имала лепу прилику да уради лингвостилистички осврт на поменуте наслове уместо што је све ауторе стрпала у вагон **националшовиниста**. Српска стилистика је новинским насловима дала довољно простора и општепознато је да је функција наслова пречица до читаоца. То судим из личног искуства, јер наслове који се јављају уз моје име, мада су адекватни, дао је вероватно уредник. Знам добро да сам текст под словом *Црнојорско име срјској језика* дао професору Мирољубу Јоковићу, који га је објавио у часопису *Рашка школа*. Колико је тај текст касније прештампаван, нисам пратио. Такав однос је био и са низом интервјуа које су наши лингвисти давали по потреби и позиву.

5.1. Пажњу треба обратити на завршне редове поглавља *Срјски језички национализам*. То је у неку руку и главна окосница ове књиге, јер ту ауторка експлицитно износи своје методолошке поставке о опстанку свог чеда именованог као *црнојорски језик*. Ауторка закључује: „Ugroženost srpskog jezika u Crnoj Gori proističe iz činjenice što to nije jedini naziv za sve četiri varijante policentričnog srpskohrvatskog jezika, a najviše što postoji lingvonim crnogorski jezik kao ustavna kategorija, ali što postoji i Studijski program za crnogorski jezik i južnoslovenske književnosti na Filološkom fakultetu na kojem se naučno utemeljeno izučava i promovise crnogorski jezik, književnost i kultura. Kad bi se sve to nazvalo srpskim, ugroženost bi nestala kao rukom odnesena” (40).

5.2. Дакле, *варијанба јолицентјиричносји и устјавна катјеторија* су угаоници на које наша ауторка ослања своју грађевину, свој „лингвоним црнојорски језик”. Показали смо, а то је показала и она „библиотека” коју помиње наша ауторка, а коју су српски лингвисти оставили као одраз језичког политиканства у Црној Гори и у коме је наша ауторка од почетка

активно учествовала, да је српски језик полицентричан, и да су остали именом од њега отуђени језици, како би рекао Драгољуб Петровић, његови „заперци”. Добро би било да се наша ауторка и њен уредник замисле над чињеницом или питањем да ли постоји на кугли земаљској иједан лингвиста који је старији од сопственог језика, а његови родитељи од сопствене нације. Овде престаје мој осврт на ову књигу и поводом ње, јер остала поглавља представљају унутрашњу деобу колача бивших чланова Савјета за стандардизацију црногорског језика, и расправе поводом тога – између Рајке Глушице и Аднана Чиргића. Њихове компетенције су биле довољне да им Граматику и Правопис ураде Хрвати. Ко зна, можда ће се ускоро, за „добробит монтенегристике”, и помирити. Наш народ за све ово има коментар-оцену: *Које очи чине ње и њедају*.

Литература

Бојовић (2011): Драга Бојовић, Црногорски језичко-ментални инжењеринг, *Окџоих*, 1-2, Подгорица, 79–96.

Бојовић (2015): Драга Бојовић, Методе потискивања српског језичког идентитета у Црној Гори (перспективе и излаз), *Српски језик и ћирилица основе српској идентитетској*, Подгорица, 26–31.

Глушица (1997): Рајка Глушица, Нека колебања у нашим правописним приручницима у односу на ијекавску норму, *Трећи лингвистички скуп „Бошковићеви дани”*, Подгорица: ЦАНУ, 249–256.

Ковачевић (1999): Милош Ковачевић, *У одбрану језика српскога – и даље*, Београд: Требник.

Ковачевић, Шћепановић (2001): Милош Ковачевић, Михаило Шћепановић, Товари лингвистичких несувислости, *Српски језик* 6, Београд, 621–649.

Ковачевић (2003): Милош Ковачевић, *Српски језик и српски језици*, Београд: СКЗ-БИГЗ.

Ковачевић (2003а): Милош Ковачевић, Језик и лингвистички дудуци, *Свевиће* 7, Никшић.

Ковачевић (2015): Милош Ковачевић, Актуелно стање српског језика – пут ка губљењу српског идентитета, *Српски језик и ћирилица основе српској идентитетској*, Подгорица, 188–205.

Кордић (2009): Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, Zagreb: Durieux.

Петровић (2003): Драгољуб Петровић, Обеспамећени језик у црногорском уставу, *Свевиће* 7, Никшић.

Петровић (2005): Драгољуб Петровић, Аветлук без лијека, *Расцеће језика српскога* 2, 13–16.

Петровић (2006): Драгољуб Петровић, Језик са чактаром, Зборник радова *Српски народ у новом устави Црне Горе – Уставни јеноцид над Србима*, Подгорица: Српско народно вијеће, 123–130.

Петровић (2015): Драгољуб Петровић, Затирање Срба у Црној Гори или цртице о сердарским и несојским временима, Зборник радова *Српски језик и ћирилица основе српској идентитетности*, Подгорица: Књижевна задруга Српског народног вијећа, 233–247.

РМС: *Речник српскохрватској књижевној језика*, Нови Сад: Матица српска.

Стојановић (2011): Јелица Стојановић, *Пућевима српској језика и ћирилице*, Никшић: Издавачки центар Матице српске – Друштво чланова у Црној Гори.

Стојановић (2011а): Јелица Стојановић, Српски језик у Црној Гори у огледалу лингвистике и политике, *Окџоих 1-2*, Подгорица, 55–78.

Ђорић (2005): Божо Ђорић, Злоупотреба једног лингвистичког термина, *Шести лингвистички скупи „Бошковићеви дани”*, Подгорица: ЦАНУ, 21–28.

Ђупић (2003): Драго Ђупић, Црногорски језик, вражја работа, *Свевиће*, 7, Никшић.

Ђупић (2004): Драго Ђупић, Аветна лингвистика створила црногорски језик, *Свевиће* 19, Никшић.

Шћепановић (2003): Михаило Шћепановић, О језику црнозборскоме, *Свевиће* 7, Никшић.

Шћепановић (2005): Михаило Шћепановић, Црногорски жигови и побацкуљска памет, *Расиће језика српској* 2, Никшић.

Mihailo M. Šćepanović

University of Belgrade

Faculty of Philology

THE NEGLECT OF THE SERBIAN LANGUAGE

(on the so-called Montenegrin language according to Rajka Glušica)

Summary: The paper is based on the analysis of the relationship between the history of standardization of the Serbian language and its, as Dragoljub Petrović would say, sprouts, among which the Montenegrin language also appears. The author shows here in what way, after 30 years of scientific interventions of Serbian linguists, the so-called Montenegrin language is represented as “endangered” in the Serbian scientific public by the Serbian and Montenegrin nationalists. The paper proves that this book would be more adequately titled *Montenegrin language = nationalism*.

Keywords: linguistics, standardization, Serbian language, language history, language evolution, linguo-politics, “Montenegrin language”.